

DOĞU'DA BİR KÜLTÜR OCAĞI; KARS HALKEVİ

A CULTURE CLUB IN THE EAST: KARS PUBLIC CLUB

Yrd. Doç. Dr. Erdal AYDOĞAN*

Giriş

Başvekil İsmet Paşa, 19 Şubat 1933 yılında Halkevlerinin kuruluş yıldönümünde şu konuşmayı yapar:

“Halkevleri vatandaşların külfetsiz toplanacakları yer olduğu gibi vatandaşların memleket ve millet işlerine, bilhassa milletin yüksek kültür işlerini düşündükleri gibi zahmetsiz kavuşabilecekleri bir yerdir.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın, halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası; bu vasıtayla ilim ve fennî, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektir.”¹

1930'larda Türkiye'de yaşanan olaylar dikkate alındığında bu zamana kadar yapılan inkılapların ve çalışmaların halk tarafından yeterince özümsemediği ortaya çıkmıştı. Bu durum Cumhuriyet Halk Partisi'ni yeni arayışlara sürüklemiş, siyasi ve ideolojik açıdan yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuş ve tek parti yönetiminin kurulması süreci başlamıştı.² 10 Mayıs 1931 yılında toplanan CHP kurultayında Türk Ocaklarının yerine, Çekoslovakya'daki “Sokol” adlı kuruluş örnek alınarak, Halkevleri adıyla yeni bir örgütün kurulması için karar verilmiş ve çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda da 19 Şubat 1932 yılında

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi.

¹ İsmet Paşa'nın Siyasi ve İçtimai Nutukları (1920-1933), Ankara, 1933, s.466-vd.

² Yusuf Sarımay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları, İstanbul, 2004, s.359-360.

Ankara'da ilk halkevi açılmış³, o günden sonra da halkevleri; Cumhuriyet Halk Partisi'nin birer kültür organı olarak çalışmıştır.

Kars Halkevi'nin Kuruluşu

Türk milletinin geleceğe hazırlanması yolunda bir kültür kuruluşu olarak nitelendirilen halkevleri⁴, bu tarihten sonra bütün ülkede örgütlenme çabası içinde olmuş, adeta bütün ülkede seferberlik ilan edilmişti. Bu bağlamda Kars Vilayeti'nde de Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayretiyle 1933 yılında, Milli Emniyet Müfettişi olan Eyüp Saygın'ın başkanlığında "Kars Halkevi" açılmış oldu. Eyüp Saygın'ın başkanlığında kurulan "Halkevi İdare Heyeti"nde şu isimler görev almıştı: "Neşriyat Komitesi Reisi, Ahmet Cevat Gobi (Adalar Ortaokulu Müdürü), Tarih Komitesi Reisi, İsmail Yener(Vefa Lisesi Tarih Öğretmeni), Spor Komitesi Reisi, Ziya Halim Çilingiroğlu (Müteahhit), Güzel Sanatlar Komitesi Reisi, Feyzi Sacid Aktagel (Foto Ar Sahibi), Kurslar Komitesi Reisi, Nusret Feridun Alaydın (Ankara Ticaret Odasında Memur)"⁵.

Kars Halkevi, halkevlerinin kuruluşunun birinci yıldönümünde faaliyetlerine başlamıştır.⁶ İlk açıldığında yedi şubesini kurabilen halkevi, kısa sürede diğer şubelerini de faaliyete geçirmiştir.⁷ Buna göre;

- 1- "Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi: Kars'ı alâkalandıran tarihi bilgileri toplamağa çalışmış, Eti harabelerinde tetkikatta bulunmuş, çevrede

³ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu(1923- 1938), 3.Kitap, Ankara , 1996, s. 85; "Çekler ile Slovakların bir araya gelerek ulusal bir devlet kurmalarında düşüncesi ile çok etkin olan Filozof Jean Huss'un idealleri doğrultusunda örgütlenen Sokollar kısa zamanda halkın bir araya geldiği ve kaynaştığı ulusal kültür merkezleri düzeyine geldiler." Anıl Çeçen, Halkevleri, Ankara, 1990, s. 108-109.

⁴ Turan, Türk Devrim Tarihi, s. 86; "Bugün Halkevleri ve Halkodalarının çatıları altında toplanan yurttaşlar ve kültür ocaklarının yıldönümünü kutlayacaklardır." "Halkevleri ve Halkodaları", Aynı Tarihi, 186(1-31 Mayıs 1949), s.15.

⁵ Kars Gazetesi, 2 Temmuz 1949, No: 1741.

⁶ Halkevi binası bugün Halk Eğitim Merkezi binası olarak kullanılmaktadır. Sadık Atak, Doğu'nun Kapısı Kars, İbrahim Horoz Matbaası, 1946, s. 85-86.

⁷ B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 5.

buldukları atasözlerini, manileri, halk şarkılarını toplamış ve bunları Doğu Mecmuası'nda neşretmiştir.

- 2- Güzel Sanatlar Şubesi: Resim ve Musiki üzerinde çalışmaktadırlar.
- 3- Temsil Şubeleri: Üç temsil vermiştir.
- 4- Spor Şubesi: Futbol, voleybol sporlarının muhitte yayılmasına çalışmaktadır.
- 5- Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Rusça, Fransızca, Almanca, İngilizce dil kursları ile bir halk okuma kursu açmış ve muntazaman devam etmektedir.
- 6- Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Kütüphanesini zenginleştirmek için çalışmış, Doğu Mecmuası'nı muntazaman çıkarmıştır.
- 7- Köycüler Şubesi: Kıtık yüzünden açlığa maruz köylere elden gelen yardımı yapmış, köylüye tohumluk zahire dağıtmış, sağlık meseleleri hakkında değerli öğütler vermiş ve iyi neticeler almıştır⁸.

⁸ Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasesi, Ankara, 1935, s. 65; Kars Halkevi 1935 yılında da şubeleriyle şu faaliyetlerde bulunmuştur:

1-"Dil-Tarih-Edebiyat Şuğbesi: Bir tören yapmış, dil bayramını kutlamış, iki konferans vermiştir.

2-Ar Şuğbesi: Bir resim sergisi açmış, bu sergiyi (250) yurttaş gezmiştir.

3-Gösterit Şuğbesi: (500) yurttaşta iki gösterit vermiştir.

4-Spor Şuğbesi: Mevcut iki spor yurdunu eve almış, biri Sarıkamış'a diğeri Iğdıra olmak üzere iki spor gezisi yapmıştır.

5-Sosyal Yardım Şuğbesi: Yeni bu şube bir ay içinde (100) yoksul çocuğu tamamen giydirmiş, (160) yoksul göçmene(135) çuval zahire, (450) metre manifatura, (29) ekmeğin pişirme sacı, (81) kilo sabun, (16) kilo gazyağı, (31) Şapka, iğne ve iplik yardımlarında bulunmuştur.

6-Kitapsaray ve Yayın Şubesi: Ayda bir defa olmak üzere bir dergi çıkarmağa başlamış kitapsarayında bir yılda(1866) yurttaş faydalandırılmıştır..

7-Köycüler Şuğbesi: (65) köylüyü cumhuriyet Bayramına çağırarak konuklamış, törene katılan bu yurttaşlara gösteriler vermiştir". Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülasesi, Ankara, 1936, s. 80

1930'larda Türk dili alanında öztürkçecilik akımlarının güçlenmesi sonucu olarak o zamanlar yazılan eserlerde de (yukarda da görüleceği üzere) bunun etkisi büyük olmuştur.

	Avukat	Doktor	Muallim	Tüccar	İşçi	Çiftçi	Güzel	Sair	Kadın	Erkek	Yekün
Dil-Tarih- Edebiyat			3	7	3			9		22	22
Güzel Sanatlar			3				2	5		10	10
Temsi Şubeleri			1	1	4	1	9	5	1	20	21
Spor Şubesi		1	4	35	26	1	4	44		115	115
Halk Dersaneleri ve Kurslar			10					3	2	11	13
Kütüphane ve Neşriyat			13	3	5			14	1	34	35
Köycüler	2		1	9				18		30	30
Toplam	2	1	35	55	38	2	15	98	4	242	242
											6

Kars Halkevinin Şubelere Göre Üye Dağılımını Gösterir Cetvel(1934 Yılı Faaliyet Raporları)

Kars Halkevi'nin kurucu başkanı Eyüp Saygın'dan sonra Erzurumlu Salim Bey, Şubat 1935'e kadar halkevi başkanlığını yürütmüş, kısa bir süre sonra Salim Bey'in Erzurum Belediye Başkanlığı'na seçilmesi münasebetiyle Kars Vilayet

Heyeti, 1940'lara kadar bu görevi başarıyla yürütecek⁹ olan üyelerden Hüseyin Talınlı'yı halkevi başkanlığına seçmiştir.¹⁰

Kars Halkevi'nin Örgütlenmesi ve Faaliyetleri:

Kars'ta halkevinin açılmasına paralel olarak köy ve kazalarda da şubeler açılması için çalışmalar hızlandırılmış ve bu yönde talepler değerlendirilmiştir. Bu bölgede kısa sürede bir çok halkevi ve halkodası açılmasına CHP Vilayet İdare Heyeti izin vermiştir. Bu çerçevede ilk önce 23/2/1934 tarihinde kazalardan Iğdır'da halkevi açılmasına izin verilmiştir.¹¹ Ali Rıza Yalçın'ın başkanlığında açılan halkevi¹², çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra Sarıkamış, Ardahan, Kağızman'da da halkevi açılması için talepler değerlendirilmiş, 24/11/1936 tarihinde de Vilayet Heyeti, buralarda da şubelerin açılması için izin vermişti. Bu üç ilçede en az üçer, hatta daha fazla şube açılması için özel bütçeden, belediyelerden maddi yardımların temin edilmesi için de karar alınmıştı.¹³ Bu karar üzerine bu kazalarda, "Kitapsaray ve Yayın, Spor, Köycülük, Sosyal Yardım ve Ar Şubelerinin açılmasına karar verilmiş ve bu şubeler faaliyetlerine başlamışlardı.¹⁴ Bu ilçeleri müteakip Posof'da¹⁵, Tuzluca'da¹⁶ Halkevi,

⁹ "Halkevi başkanlığına eski ev başkanı Hüseyin Talınlı'nın seçildiğini 25/12/936 gün ve 2 sayılı il yön kurul kararıyla arz eder...", B.C.A; 490.01/942.653.1, Varak No: 98.

¹⁰ B.C.A; 490.01/942.653.1, Varak No: 109; "Yine geçmişte Kars'ta halkevinde başkanlık yapan Salim Erzurum Şarbayı'dır". B.C.A; 490.01/942.653.1, Varak No: 102; "Kars Halkevi Başkanı Hüseyin Talınlı'ya ait sicil kağıdını da ilişik olarak takdim ediyorum." B.C.A; 490.01/942.653.1, Varak No: 101

¹¹ "11/3/934 tarih ve 16 sayılı yazınız karşılığıdır; Halkevinizin açılışını bildiren malumatı okuduk..." B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 49; "23/2/934 Cuma günü saat 14' te resmi küşadı icra kılınan Halkevinde verilen temsil, okunan nutuklar ve temsil edilen canlı tablo suretleri bağlı olarak takdim edilmiştir." B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 50.

¹² " Iğdır Halkevi Başkanı Rıza Yalçın'a ait sicil kağıdı 26/11/936 gün ve 392 sayılı yazımla takdim edilmiştir..." B.C.A; 490.01/942.653.1, Varak No: 101; B.C.A; 490.01/942.653.1, Varak No: 100.

¹³ " Esashi tedkiklerde bulunulmuştur. Adam, para, elverişli binalar mevcuttur..."B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 48.

¹⁴ B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 47.

¹⁵ B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 37, 38, 34.

¹⁶ B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.

Arpaçay'da halkodası¹⁷ ve diğer ilçelerde özellikle de köylerinde bir çok halkodasının açıldığı dikkat çekicidir.¹⁸

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'nin ve Vilayet Heyeti'nin Kars merkez, ilçe ve köylerinde bu kadar çok halkevi ve halkodası açılmasına izin vermesinin temel sebebi, bölgenin uzun seneler emperyalist devletlerin, özellikle Rusya Devleti'nin, egemenliği altında kalmasından dolayı buralarda emperyalist politikalara katlanmak zorunda kalındığından yaşanan acıların izlerini silmektir.¹⁹ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 12 Mayıs 1934 tarihli bir yazısında bu beklentiler şöyle izah edilmiştir: "Kars Halkevi'nin daha ziyade gayret sarf etmesi için halkevinde çalışan arkadaşların dikkatlerini çektiğinizi bildiren yazınızı memnuniyetle okuduk. Sınır boyunda olan bu şehrimizde Türkçülük cereyanlarının kuvvetlendirilmesi çok zarurîdir. Bu uğurda usanmadan çalışmak borcumuzdur..."²⁰ Diğer taraftan da genç devletin siyasi ve kültürel politikalarının bölge halkınca daha iyi bir şekilde özümsemesi ve bu çabaların bir kültür meselesi olarak algılamasını teşvik etmek maksadını taşıdığını söylemek mümkündür.

Kars Cumhuriyet Halk Partisi il yönetiminin gayretleriyle bölgede teşkilatlanması büyük ölçüde tamamlanan halkevi, bundan sonra millî hassasiyetleri ve sosyal terbiyeyi²¹ faaliyetlerine hakim kılarak yoğun bir faaliyet seferberliği içine girmiştir.

Halkevi çalışmaları, halka yönelik olarak yapıldığından bir halkevi mensubu veya gönül vereni halktan çok şeyler öğrenebildiği gibi halkada çok faydalı olabilecek işlere öncelik verirdi. Bunun için halkın yaşadığı ve yaşattığı dil derlemeleri, türküleri, yerel oyunlarını, yani millî kültür unsurlarını alabilir, çağdaş uygarlığın gerektirdiği bilgiyi ve metodu verebilirdi. Halkevleri, bu yöndeki

¹⁷ B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 17, 18, 19, 20.

¹⁸ B.C.A; 490.01/957.705.1, Varak No: 21, 22.

¹⁹ B.C.A; 490.01/942.653.1, Varak No: 116

²⁰ B.C.A; 490.01/837.306.2, Varak No: 115

²¹ Kars Gazetesi, (5 Mart 1947), No: 1505.

çalışmalarını dokuz kol üzerinden yapmıştır. Genellikle kültürel alanlarda olan çalışmalarla da halkın milletleşmesi hedeflenmişti.²²

Kars Halkevi de kendi bölgesinde belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla bu kollardan istifade etmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmalardan bazılarını şöyle değerlendirebiliriz: Halkevinin fedakar çalışanları bölgede örgütlenme çabalarının yanında, bir adım daha atarak bölge kültürüne çok faydalı olacak bir dergi çalışması başlatmıştır. 1933'te Cumhuriyetin 10. Yıldönümü'nde ilk sayısını çıkarmak üzere Lise Müdürü Rauf N. Bayındır'ın mesul müdürlüğünde çalışmalara başlanmış ve "Doğuş" adı verilen derginin, 29 Ekim 1933 tarihinde ilk sayısı çıkarılmıştı. Kars Halkevi'nin yayın organı olarak aralıksız on dört yıl yayın hayatına devam eden "Doğuş Dergisi", 1947 yılına kadar 61 sayı çıkarılabildiği.²³

Halkevlerinin toplumda ortak bir dil, ortak bir tarih bilinci oluşturulmasında Türk dili ve tarihiyle ilgili araştırmalar yanında, bölgesel çalışmalarında bu amaca katkı sağlayacağı düşüncesiyle Kars Halkevi Dergisi'nde değerlendirilmiştir.²⁴ Bölgede önemli bir kültür unsuru olacak olan Doğuş, içerik olarak kültürel ve siyasi konularda zengin kadrosuyla bölge insanına büyük destek sağlamıştır. "Doğuş ilk çıktığında sekiz sayfa iken daha sonra bu sayfa sayısı önce on altıya daha sonrada otuz ikiye çıkarılarak geniş bir hacme ulaştırılmıştır...Kars'a dair değerleri tanıtmayı hedefleyen Doğuş, ulusal ve yöresel konularda yerli bilgi ve görüşleri ortaya koyarken; edebiyat ve tarih araştırmaları başlığı altında yer alan bilgiler ile bölgenin tarihi ve edebi seçkinleri açısından bir çok eksikliği dolduracak ilk ve esaslı inceleme ve araştırmaları sunar."²⁵

Derginin yazar kadrosunda, Cevat Gobi, Celal Akın, Salih Ergin, Halide Nusret Zorlutuna, İsmail Yaver, Hakkı Balkas, Nasip Yağmurdereli, Rıfkiye

²² Mustafa Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ankara, 1997, s. 200-201.

²³ Kars Gazetesi, (2 Temmuz 1949), No: 1741.Derginin çıkmasından sonra koleksiyonları kütüphanelere de gönderilmiştir. B.C.A; 490.01/837.306.1, Varak No: 1-2.

²⁴ Nuray Bayraktar, Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Önerileri, Ankara,1999, s.86.

²⁵ Makbule Sarıkaya, "Doğuş'un Kars'ın Sosyo- Kültürel Gelişimine Katkısı", Serhat Kültür, (Aralık 2005), s. 9

Keğan, Nusret Feridun , Halit Erdoğan, Tortumlu Ekrem, Refik Fikret, Zeki Yağmurdereli, Tarhan Toker ve genç yaşına rağmen M.Fahrettin Kırzıoğlu gibi bölgenin önde gelen isimleri bulunmaktaydı.²⁶

“Her gazete, her mecmua bir boşluğu doldurur” anlayışı ile yayın hayatına başlayan Doğu da kendi bölgesinde payına düşeni yapmak amacındaydı.²⁷ Bu bağlamda tarihi ve kültürel olduğu kadar sosyo- ekonomik açıdan da bölge insanının ufkunu açıcı roller üstlenmişti. Mesela; Kars’ın düşman işgalinden kurtuluşuna özel bir sayı hazırlanmış²⁸, Kars’ın ilk çağlardan itibaren tarihini anlatan araştırmalar yayınlanmış²⁹, Kars’ın folklorik değerleri üzerine incelemeler yapılmış, bölge insanının gelişmesi ve daha iyi hizmetler sunulabilmesi için de kültürel, sosyal, siyasi birçok makale yayınlanmıştır.³⁰

1947 yılına kadar çıkan Doğu, bir takım siyasi, maddi ve teknik imkansızlıklar yüzünden yayın hayatına yaklaşık iki yıl ara vermek zorunda kalmıştır. On altı yıl boyunca Kars kültürüne büyük hizmetleri takdir toplayan Doğu’un yeniden çıkarılması için çalışmalar başlatılmıştır. Kars Gazetesi, bu çabaları şu haberiyle okuyucularına duyurmuştur: “Ankara’da CHP merkezini ziyaretinde bu hususta konuşan CHP Kars İl İdare Kurulu Başkanı Bay Fevzi Aktaş da Doğu için tahsisat yapacağını beyan etmektedir. Doğu sınırlarımızda Türk kudret ve kuvvetinin timsali olan Kars Kalemizde Doğu, manevi bir kale işi görecektir; milli kültürümüze ve mahalli bilgileri neşre büyük hizmeti dokunacaktır. Gazetemiz sevimli Doğu’un yeniden çıkmasını candan temenni eder.”³¹

Bu çabaların sonucunda Doğu, 1949’dan itibaren yeniden yayın hayatına başlar, 1951 yılına kadar çıkar. Demokrat Parti’nin halkevlerinin kapatılması

²⁶ Doğu Halkevi Dergisi, 30(Temmuz 1936); Doğu Halkevi Dergisi, 2(Mart 1938); Doğu Halkevi Dergisi, 6(Temmuz 1938).

²⁷ Doğu Halkevi Dergisi, 1(19 Şubat 1938).

²⁸ Doğu Halkevi Dergisi (Fevkalade Nüsha), 65(Nisan 1950).

²⁹ Doğu Halkevi Dergisi, 4(Eylül 1939).

³⁰ Doğu Halkevi Dergisi, 8(II. Kanun 1940).

³¹ Kars Gazetesi, (2 Temmuz 1949), No: 1741.

amacıyla hazırladığı ve 11 Ağustos 1951 günü Resmî Gazete'de yayınlanan 5830 sayılı yasa ile halkevleri kapatılınca "Doğuş" da yayın hayatına son verir.³²

Halkevinin bu faaliyetine paralel olarak yine Dil, Tarih ve Edebiyat Komitesi Kars'ın kurtuluşu olan 30 Ekim 1918 yılının anısına her yıl bir defa çıkacak "Koruganımız Kars" adlı resimli bir mecmua çıkarılması için çalışmalar başlatmış, ancak CHP Genel Merkezi'nin tavsiyeleri doğrultusunda çalışmaya ara verilmiştir³³.

Halkevlerinde her türlü konuda bilginin verileceği ve hislere hitap edecek konferanslar tertip edilmişti³⁴. Mesela, Ardahan İlçe Başkanı Hamit Onat, 7 Ocak 1939'da halkevi salonunda üç saat süren, köy halkının kalkınması ve köy birliği üzerine bir konferans vermiş ve büyük ilgi görmüştü³⁵. Yine 7 Haziran 1940 yılında Kars Müstahkem Mevki Komutanlığı'nca gönderilen Yarbay Rasim Birtürk tarafından "paraşütçülük, savaş sistemleri ve mücadele yolları hakkında halka bir konferans verilmiş, sonra aynı konferans halkevine toplanan köy ihtiyar heyetlerine ve parti azalarına verdirilmişti³⁶.

Konferansların yanında zaman zaman münazaralarda yapılmıştır. "Okullarda din eğitimi yapılması uygun mudur değil midir? Ve "Bir cemiyetin yükselme ve çökmesinde ahlakın mı daha fazla tesiri vardır, ilim ve fennin mi?" konularında liseli öğrenciler arasında münazaralar yapılmıştır. Bu bağlamda Türk kültür ve edebiyatında abide şahsiyetlerin ölüm yıldönümleri için programlar tertip edilmiştir³⁷.

Kars Halkevi, bölgenin folklorik değerlerini yaşatmak için yoğun çabalar içinde olmuştu. Bu maksatla milli oyunlar kursu açılmış³⁸, CHP Genel Merkezi'nin

³² Çeçen, Halkevleri..., s. 223- vd.

³³ B.C.A., 490.01/837.306.2, Varak No:113.

³⁴ "Halkevimizin üç aylık konferans serisi bitmiştir..." Kars Gazetesi (15 Nisan 1941), No:935.

³⁵ Kars Gazetesi, (17 Ocak 1939), No:708.

³⁶ B.C.A., 490.01/1011.901.1, Varak No:8; 14; 15.

³⁷ "Kars Halkevi Çalışmaları", Ülkü 39/XVII (1 Ocak 1948), s.45-46.

³⁸ B.C.A., 490.01/976.781.1, Varak No:4.

de maddi olarak desteklemesiyle³⁹ bar ekipleri kurulmuştu. Bu ekipler daha sonra da bazı halkevlerinde gösteri yapmak üzere görevlendirilmiştir..

Bölgede çok zengin olan aşık edebiyatında faydalanmak üzere Ankara Radyosu da halkevinin bu çalışmaları için programlar yapmıştır. Mesela 29. II Kanun 1942 tarihinde halkevlerine ayrılmış folklor saati için şu program hazırlanmıştır⁴⁰:

-“Cumhuriyet destanı...10 dakika... Saz Şairi Dursun Kılıç tarafından,

-“Köroğlu'nun Meydan Gümbürder”...8 dakika... Saz Şairi Dursun Kılıç tarafından,

-“Kozanoğlu Dağları...2 dakika,

-“Yanık Kerem”....2 dakika,

-“Gelin Köçürme....2 dakika,

-“Laçın Oyun Havası...2 dakika, Mey Çalan Aziz Karaaslan tarafından,

Kültürel faaliyetlere büyük önem veren Kars Halkevi, ülke genelinde yapılan yarışmalara da ilgi göstermişti. Mesela, Halkevleri Genel Merkezi'nin her sene düzenlendiği resim sergisi ve yarışmalara Feyzi Sacit Akdagel ve Hasan Kara'nın çalışmalarıyla katılmıştı⁴¹. Bu yarışmalarda Hasan Kara'nın “Kışı” anlatan peyzaj resmi 5. olmuş ve karşılığında 50 lira ödül kazanmıştı⁴².

Kars Halkevi'nin dikkat çeken en önemli çalışmalarından birisi de “Türkçe okuma Yazma Kursu” açmasıdır. Cumhuriyetin emanet edileceği gençliği yetiştirmek, halkın kültür seviyesini yükseltmek ve Türkçe'nin doğru bir şekilde

³⁹ Kars Gazetesi (5 Mart 1947), No:1505.

⁴⁰ B.C.A., 490.01/11037.989.1, Varak No: 51; “Kars Halkevinin milli oyunlar çalışmalarına yardım olarak 500 lira Türkiye İş Bankası A.Ş., Ankara Merkez Müdürlüğü'nün 27.06.1947 gün ve 1235 sayılı havale makbuzu karşılığında emrinize gönderilmiştir”. B.C.A., 490.01/1037.989.1, Varak No:52; 53.

⁴¹ B.C.A., 490.01/1037.989.1, Varak No:73, 72; 77; 78. “Ekibinize Ağyarlı Aşık Dursun'la beraber Bardızlı Nihai veya Posoflu Müdani yahutta Arpaçaylı Kasım Hicrani'den birinin katılmasının Ankara'da ayın 25'inde bulunmak üzere...” B.C.A., 490.01/1037.989.1, Varak No:75; 76.

⁴² B.C.A., 490.01/976.781.1, Varak No:1; “Mükafat miktarı olan (50) lira kendisine verilmek üzere Türkiye İş Bankası A.Ş. havalesiyle emrinize yollamıştır. “ B.C.A., 490.01/976.781.1., Varak No:2; 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

öğretilmesine katkı sağlamak amacıyla açılan bu kursların, Doğuda 15 ilde olduğu gibi Kars'ta da halkevleri ve halkodaları vasıtasıyla okul çağına gelmiş, çocuk ve gençlere mahsus olması düşünülmüştür.

Bu faaliyetler çerçevesinde kadınlarda unutulmamıştır. Köylerde yaşayan Kadınlar için gezici okuma yazma kursları tertip edilmiş, Halkevi imkanları kullanılarak dokuma, nakış vs. kursları da açılarak kültürel ve ekonomik anlamda⁴³, Türk kadınına hak ettiği değer ve fırsatlar verilmek istenmişti⁴⁴. Bu kurslarda görev yapacak öğretmenlerin bölgenin tecrübeli, başarılı öğretmenlerinden olmasına özen gösterilmiş ve bu kurslar da CHP Genel Merkezi'nin koordinasyonunda açılmıştır⁴⁵.

Bunların yanında sosyal psikoloji açısından fevkalade önemli sayılan halkevleri ve halk odalarının dayanışmasını temin etmek içinde yapılan çalışmalar dikkat çekicidir. Mesela Sarıkamış Halkevi, Çatak Köyü'ne gezi tertip etmiş, bazı köyler de davet edilerek, Sarıkamış Halkevi, öğrenciler ve köylüler arasında çeşitli gösteri ve yarışmalar yapmışlardır⁴⁶.

Kars Halkevinin bu bağlamda sayılabilecek önemli çalışmalarından bazılarını belirtmek gerekirse;

-Halkevi bir sinema açarak, eğitim ve kültürel içerikli filmleri halka sunmuştur..⁴⁷

⁴³ “Kars Şubesinin yardımıyla 12 öğretmen ile dokuma kursu açılmış, malzeme halkevinin imkanlarıyla alınmış, yakında dokumacılıkta açılacak...” Kars Gazetesi, (11 Nisan 1945), No:1321.

⁴⁴ B.C.A., 490.01/1056.1054.1, Varak No:152. “İğdir'da 15.8.1947'den itibaren faaliyete geçen köy kadınları gezici kursu...” B.C.A., 490.01/1056.1054.1, Varak No:155.

⁴⁵ “Bu öğretmenlere partimizce ayda 25 lira ücret verilecek ve ayrıca kursların zaruri giderleri için emirlerine her devre için 50'şer lira ödenecek ayrılacaktır. B.C.A., 490.01/1056.1054.1, Varak No:222; 223; 224.

⁴⁶ Kars Gazetesi, (30 Mayıs 1945), No:1332; “Sarıkamış halkevi 18 Mart 1945 Pazar günü 6 aylık çalışmasının sonunda ilçeye 9 km. uzaklıktaki Hamamlı Köyü'ne bir gezi yapmış...” Kars Gazetesi (31 Mart 1945), No:1318. “Erzurum Halkevi Temsil Kolu, Halkevi Başkanı Murat Uras ile 28 kişilik bir grup trenle Kars'a gelip sosyal yardım için iki oyun oynamıştır.” Kars Gazetesi (1 Ağustos 1945), No:1350.

⁴⁷ B.C.A., 490.01/1035.981.3, Varak No:1; 2; 3; 4.

-Şehrin ihtiyaç duyduğu bir şehir bandosu, askeri imkanlar kullanılarak kurulmuştur⁴⁸.

-Halkın ve öğrencilerin istifadesine sunulan zengin bir kütüphane açılmıştır⁴⁹.

-Bölgenin fakir halkının ve öğrencilerin ihtiyaçlarının teminine çalışılmıştır⁵⁰.

-İngilizce, Fransızca dil kursları açmıştır⁵¹.

Kars Halkevi'nin Kapatılması

Ülkede yaşanan siyasi sorunlara paralel olarak 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi yapılmıştı. Bu gelişmeyi Kemalizm'e geri dönüş olarak değerlendiren devrin kültür adamları, Behçet Kemal Çağlar'ın başkanlığında Türk Kültür Derneği'ni kurdu. Gönüllerinde halkevicilik ateşi taşıyan bu girişimcilerin çabaları sonucu 1963 yılından itibaren yeniden halkevi adıyla örgütlenme çabası içine girilmişti.⁵²

Halkevlerinin kapatılarak mal varlıkları hazineye devredilmesi ve Halk Eğitim Merkezlerinin açılması sürecine paralel olarak Kars'ta Doğu Dergisi'nin misyonunu "Karseli Aylık Kültür Dergisi" üstlenmiştir. Kars Halk Eğitimi Merkezi Kültür ve Yayın Kolu'nun bir organı olan derginin mesul müdürlüğünü Z. Mahir Barensel'in yaptığı dergi ilk sayısını 1 Mayıs 1964 yılında çıkarmıştır. Dergi Heyeti, ilk sayısında çıkış amacını şöyle izah etmektedir: "Halk Eğitimi, halkı kültürel, toplumsal ve ekonomik yönlerden geliştirmek ve bugünkü durumundan

⁴⁸ B.C.A., 490.01/1042.1006.1, Varak No: 34, 35, 36, 37.

⁴⁹ B.C.A., 490.01/923.593.2; B.C.A., 490.01/904.534.1, B.C.A., 490.01/837.307.1.

⁵⁰ Kars Gazetesi, (2 Mart 1942), No:1396.

⁵¹ Ayın Tarihi, 1014 (3 Şubat 1942), s.1.

⁵² "Genel Başkanlığa Prof. Tahsin Banguoğlu seçildi. Halkevlerinin ilk Genel Yönetim Kurulu üyeliklerine ise Halil Sezai Erkut, Behçet Kemal Çağlar, Orhan Asena, Ceyhan Atuf Kansu, Sadi Irmak, Şevket Evliyagil, Mahir Canova, Necmettin Esin, Mehmet Ali Çamlıca ve Yüksel Altuner seçildiler." Çeçen, Halkevleri..., s. 263.

daha üstün bir hayat seviyesine yükseltmek demek olduğuna göre bu dergi, halka inmek isteyen münevverlerimiz için mühim bir araç olacaktır...”⁵³

Karseli, ikinci sayısından itibaren de halkevi ve Halk Eğitim Merkezi'nin ortak yayını olduğunu ifade eden tanıtım yazılarıyla ikinci dönemine başlamıştı. Bu çabalarda 1970'lere kadar yaklaşık on sene sürmüştür.

Sonuç

Sosyal ve kültürel bir müessese olarak kurulan halkevleri, günün şartlarında bölge halkının eğitiminde çok önemli roller üstlenmişti. Bu bağlamda kurulan Kars Halkevi de sosyal ve kültürel alanlarda bölgede yaptığı çalışmalarla çağdaş kültürün kabulü ve Atatürk İlke ve İnkılaplarının özümsemesindeki rolü çok büyük olmuş, Kars ve çevresinin kültürleşmesine büyük katkı sağlamıştı.

⁵³ Karseli, 1/1(1 Mayıs 1964), s. 1. Derginin ikinci sayısında da “Neden Karseli” isimli tanıtım yazısında da bu amaç şöyle izah edilir: “Kars M.Ö. kurulmuş bir il olmasıyla, çeşitli savaflara sahne olmasıyla, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir kapı olmasıyla bir tarihtir. Kars, şimdi bile yurdumuzda en çok halk şairini barındırmasıyla, zengin bir folklorunun bulunmasıyla bir kültür ilidir. İşte bütün bunları yurt çapında yaymak ve tanıtmak için bir yayın organına muhakkak ihtiyaç vardı. Karseli bu gerekçe çıkıyor... Kars Halkevi ve Halk Eğitim Merkezi'nin müşterek yayın organı olması bakımından folklor(Halk Bilimi) ve araştırma özünü teşkil etti...”, Karseli, 1/12(Temmuz 1965), s.1.

EKLER

Kars Halkevi'nin İlk Reisi
Eyup SAYGIN

Uzun Yıllar Kars Halkevi Reisliğini Yapan Hüseyin TALINLI

Ardahan Halkevi Reisi
Zekeriya ÜNLÜ

Doğuş'un 16 yıl önce ilk çıktığı sıralarda Kars Halkevi İda-
re Hey'etini teşkil edenler: Sadık İlibağcı Komite Başkanı (İ
Kurucuları: Neşriyat K. Reisi Ahmed Cevat Güllü (Adalar
Ortaokulu Müdürü), Halkevi Reisi Eyüp Saygın (Millî Emniyet
Müfettişi), Ferit K. Reisi İsmail Yaver (Vefa Lisesi Tarih Öğret-
manı)
Ayaktakiler: Spor K. Reisi Ziya Halim Özlüoğlu (Mü-
ahhid), Gazet San'atçısı K. Reisi Feyzi Said Aktogel (Foto Ar-
şivi), Kâğıt K. Reisi Nuriye Feride Akyıldız (Avukatı Tica-
ret Odasında çalışır).

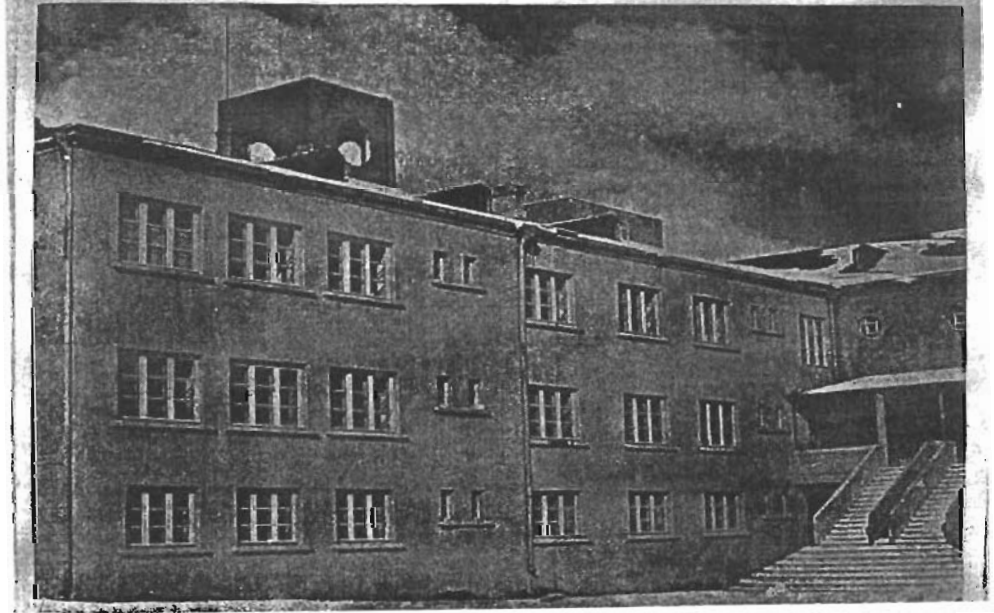
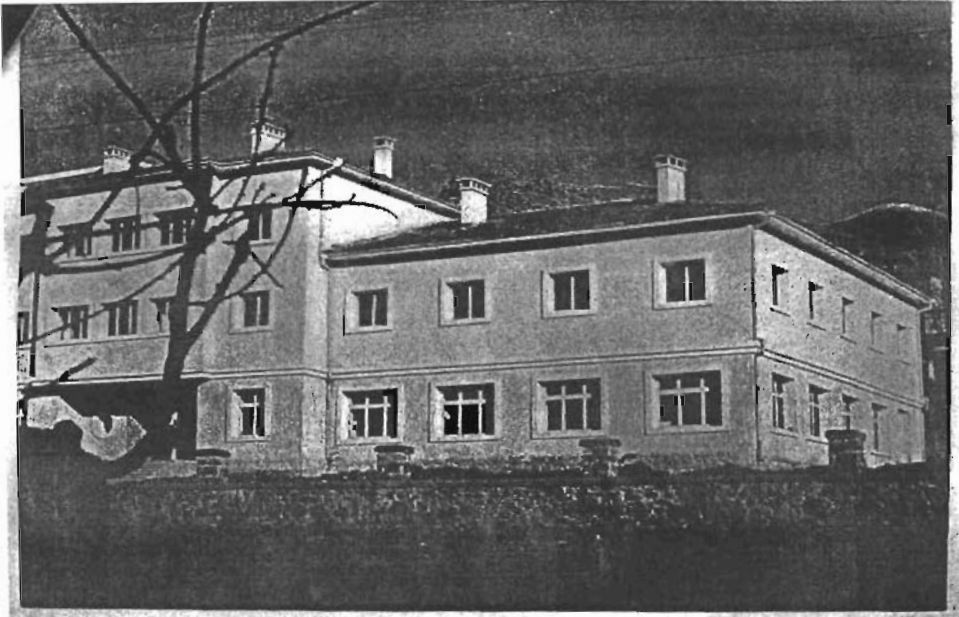
Kars Halkevi Kurucuları

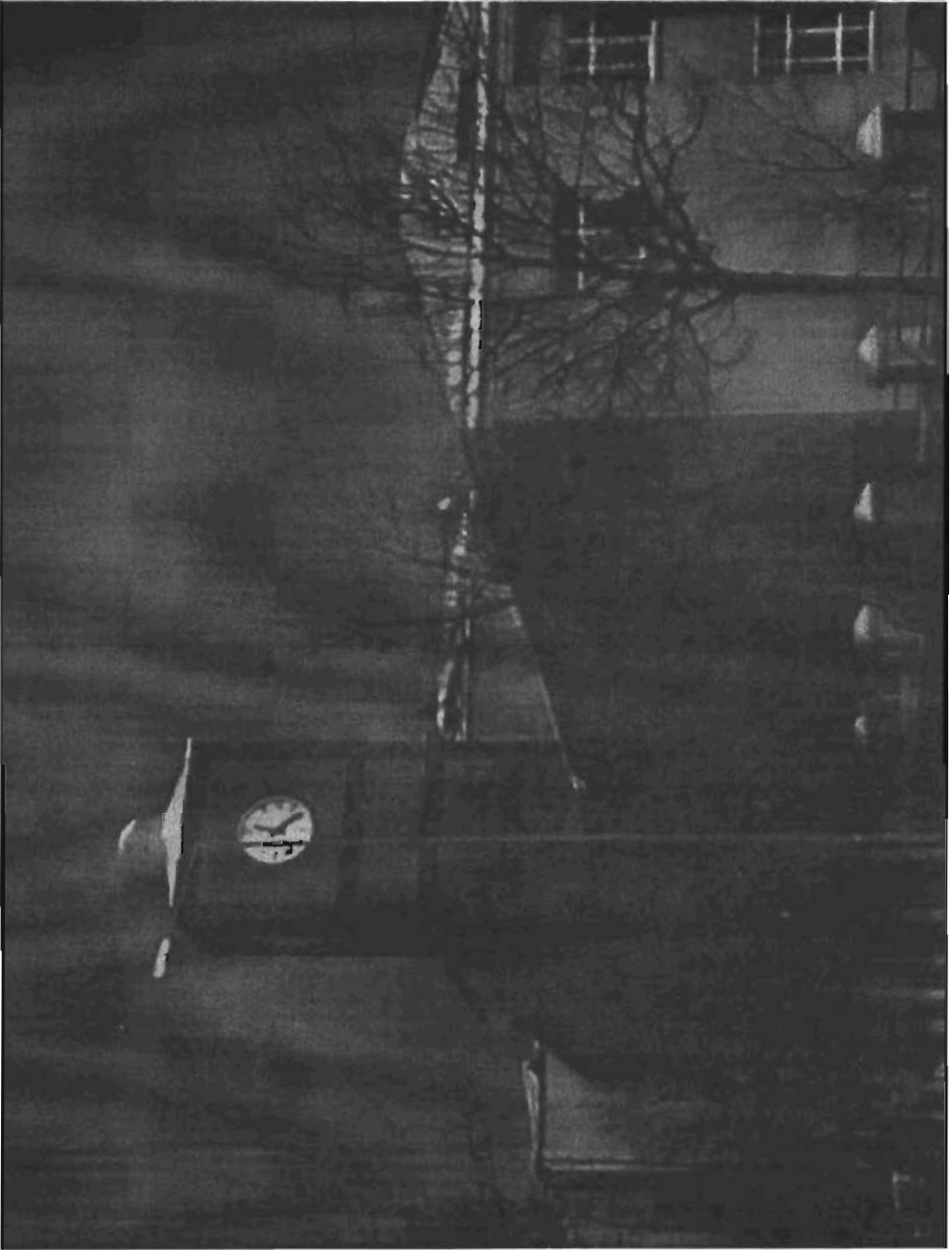
Kars Halkevi'nin Çıkardığı İlk Dergi

Kars Halkevi'nde Görev Yapanlar

Kars Halkevi Binası

Kars Halkevi Binası

ÖZET

Halkevleri, Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra Türk siyasi ve kültür hayatına damgasını vuran önemli bir örgüt idi.

1930'lara gelindiğinde bu zamana kadar gerçekleştirilen inkılapların halk tarafından yeterince özümselemeyişi ve ortaya çıkan bazı problemler CHP'yi bir arayışa itmiş böylece halkevleri, Türk ocaklarının yerine almıştı. CHP'nin bir kültür kurumu olan halkevleri, ülkenin siyasi, ilmi, fenni ve güzel sanatlar bakımından gelişmesi için önemli işlevler yüklenmişti.

Ülkede topyekün başlatılan kültürleşme politikalarının başarıya ulaşması için halkevleri, bütün ülkede örgütlemeye başlamıştı. Bu süreç paralel olarak da Türkiye'nin Kafkasya'ya açılan en önemli kapısı olan Kars'ta da halkevlerinin açılması istenmiş ve bir kültür ocağı olarak bölgenin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla 1933 yılında Kars'ta da halkevi açılmış oldu.

Anahtar Kelimeler Halkevi, Kars, Sokol, Iğdır, Türk Ocakları

SUMMARY

A Culture Club in the East: Kars Public Club

After Turkish Nationalist clubs been closed, Public Clubs were significant organization Leading to the Turkish politic and cultural life. When one come to 1930, the fact that the revolutions realised upto that time could'nt be comprehended adequately by people and some problem occureng that time drove CHP in to an sarching, and so public clubs took the places of The Turkish Nationalist Clubs. Public Clubs, a culture club of CHP, had taken over important duties for country to develop as regards fine arts, science, scientific and politiy of The Country.

In order for cultural policies commenced in all over the country to achive, Public Clubs started to be organized in all over the country. Parallel to the; process, Public Clubs were desined to be openend in Kars which is a door opened to Caucasion, and with the purpose of centributing to the devlopment of the region as a cultural club, Kars Public Club was opened in 1933 in Kars.

Key Words: Kars, Sokol, Public Club, Iğdır, Turkish Nationalist Club